

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАННЯ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Олена ШИЯН, Євгенія СЛИВКА

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. Стаття присвячена питанню навчання основам здоров'я у школах України. Наводяться особливості впровадження цього навчання через новий інтегрований курс "Основи здоров'я". Підкреслюється важливість надання права поширення валеологічної освіти вчителями фізичного виховання, що в свою чергу, піднімає питання їх якісної підготовки. Спеціальна підготовка педагога для формування у молоді мотивації на здоровий спосіб життя та правил поведінки, що запобігають негативним впливам на їх здоров'я, визначається як особливо актуальна.

Ключові слова: основи здоров'я, здоровий спосіб життя, валеологічна освіта в школі, підготовка вчителів-валеологів.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства висуває на перший план одне з найактуальніших завдань сьогодення – виховання здорової та відповідальної молоді, що зумовлено різкою низькими показниками її загального розвитку. Саме тому Україна активно сприйняла останні світові тенденції щодо покращення стану здоров'я дітей через освіту. Серед найважливіших стратегічних завдань національних програм "Освіта (Україна XXI століття)" і "Діти України" були визначені всебічний розвиток людини і формування її духовного, психічного та фізичного здоров'я. Вирішення проблеми вибору здорової поведінки покладено на шкільну програму, завданням якої є педагогічними методами вплинути на свідомість і поведінку учнів шляхом формування у них цінностей, ставлень, життєвих і спеціальних навичок, сприятливих для здоров'я. Незважаючи на численність різноманітних проектів, освітня робота серед молоді з питань формування здорового способу життя (ЗСЖ) залишається малоефективною, що спонукає до її ґрунтовного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичний рівень дослідження окресленої проблеми визначений низкою робіт з проблем освіти і здоров'я. Зокрема, питання охорони здоров'я, здорового способу життя та основ здоров'я розкрито у працях О. Єреська (2005), С. Страшка (2006), Т. Воронцової (2008), В. Пономаренка (2008) та ін. Проблему недовідатності освіти з питань здоров'я та здорового способу життя вивчали О. Шиян (2005), В. Пашенко (2006), В. Кузнєцов (2006), С. Мединський (2008) та ін. Валеологічній підготовці вчителів присвячені роботи Є. Чернишової (2004), В. Бабаніч (2008), А. Войнаровський (2008), В. Омеляненко (2007), В. Пономаренка (2007), С. Страшка (2006). Питаннями формування здорового способу життя школярів засобами фізичного виховання займалися А. Полулях (2002), С. Кирильченко (2007), В. Горашук (2005) та ін.

Завдання дослідження – вивчення особливостей впровадження освіти з основ здоров'я.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних літературних джерел.

Результати дослідження та їх обговорення. У зв'язку з тим, що у сучасному суспільстві проблеми зі здоров'ям стали характерними не лише для людей старшого чи зрілого віку, а й дедалі частіше зустрічаються у дітей та молоді, набуло актуальності питання формування здорового способу життя молодого покоління як основного чинника попередження хвороб у майбутньому. Саме це спонукає вдаватися до покращення стану здоров'я дітей через освіту.

Найпридатнішою структурою для поширення освіти з питань здоров'я поряд із сім'єю, яка відіграє основну роль, є школа. Це пов'язано з тим, що школа, по-перше, об'єднує молодь – вікову групу, яка є найбільш сприйнятливою для вивчення зразків здорової поведінки, по-друге – має можливість спланувати і здійснити вплив ще до того, як у житті молоді людини виникнуть реальні ризики чи проблеми зі здоров'ям.

На сьогодні найефективнішим методом здійснення такого впливу, на думку фахівців, є інтеграція знань школярів про здоров'я та ЗСЖ через базові навчальні дисципліни. Вирішення проблеми вибору здорової поведінки покладено на новий інтегрований курс шкільної програми – “Основи здоров'я”, завданням якого є педагогічними методами вплинути на свідомість і поведінку учнів шляхом розвитку у них цінностей, ставлень, життєвих і спеціальних навичок, сприятливих для здоров'я, безпеки, гармонійного розвитку та успіху.

Наукові та філософські основи шкільної освіти з питань здоров'я базуються на таких предметах: охорона життя і здоров'я учнів, валеологія, основи безпеки життєдіяльності, фізичне виховання, біологія людини. Джерелами предмету є також різноманітні проекти, спрямовані на мотивацію молоді до здорового способу життя і протидію епідемії ВІЛ/СНІДу. Передбачається, що початкові знання про здоров'я людини, його складові, позитивний вплив здорового способу життя на загальний стан людини, що їх набули учні у початковій школі, повинні якісно розширюватися та поглиблюватися в основній школі. Одночасно необхідно продовжувати розвивати стійкі переконання щодо безпечної поведінки, формування життєвих навичок збереження та зміцнення здоров'я [1].

Вивчення предмету “Основи здоров'я” здійснюється, відповідно до листа МОН від 23.12.2004 № 1/11-6611, у 5–9-х класах за навчальною програмою, рекомендованою Міністерством освіти і науки України. У листі зазначається, що програма розкриває питання, які мають реальне значення для підлітків; враховує потреби і рівень соціально-психологічного розвитку учнів; має попереджувальний характер; спрямована на формування життєвих навичок, що мають важливе значення для здорової і безпечної поведінки.

На відміну від більшості шкільних програм, “Основи здоров'я” є відносно новою дисципліною. Проте вже зараз освітяни визнають потенціал ефективності навчання здоров'ю та його внесок у підтримку індивідуального та соціального здоров'я. Останніми роками спостерігаються помітні зміни у філософії такого навчання. Фахівці зі здоров'я загалом погоджуються, що воно є і повинно бути пов'язане не лише із засвоєнням фактів чи розвитку концепцій здоров'я, але також має відповідати особистості та суспільству. Те, що гуманізація освіти вимагає якісно нового підходу до потреб людини, формування в неї стійких мотивацій позитивної соціальної поведінки, підкреслюється й у працях Є. Чернишової.

На думку провідних фахівців зі здоров'я Т. Воронцової та В. Пономаренка, викладання дисципліни, яка формує в учнів мотивацію на здоровий спосіб життя, вимагає якісно нових методів навчання, оскільки традиційні, що базуються на принципі набуття знань, не відповідають завданням предмету. Альтернативу цим методам складає компетентнісний підхід (знання заради вмінь), який базується на формуванні та розвитку життєвих навичок, обґрунтовує необхідність формування усвідомлених поведінкових реакцій, що дозволяють успішно розв'язувати завдання самозахисту від ризикової поведінки, долання життєвих труднощів, повсякденних проблем та інших питань, що розкриваються у змісті навчального предмету.

Аналіз міжнародного досвіду розвитку освіти з питань здоров'я показує, що процес упровадження шкільного навчання здоров'ю залежить від таких освітніх елементів, як визначення категорії тих, хто навчається; якість підготовки вчителів зі здоров'я; якість матеріально-технічного забезпечення; якість навчальних ресурсів; співпраця школи та суспільства; організаційна структура школи; досягнення, відібрані для забезпечення навчального процесу [13]. Безумовно, такі ж освітні елементи в навчанні основ здоров'я та впровадженні здорового способу життя загалом є характерними і для України. Не зменшуючи важливості усіх цих елементів, особливо актуальним на сьогодні є питання фахової підготовки вчителів – валеологів, оскільки основною умовою ефективного навчання зі здоров'я є його здійснення під наглядом та керівництвом спеціаліста.

Становлення дисципліни “Основи здоров'я” як тієї, що має право на існування, та як інтегральної частини всієї освітньої програми був та продовжує бути болуче повільним процесом, оскільки на предмет покладено роль “спадкоємця” кризи у валеологічній освіті, створеної внаслідок неоднозначного уявлення про суть науки. Як уже зазначалося, це пов'язано перш за все з тим, що викладання цього предмету в переважній більшості шкіл здійснюють

педагоги, які не пройшли спеціальної підготовки та не ознайомлені з методиками його викладання. Окрім того, самі вчителі не володіють узагалі або володіють у незначній кількості навичками здорової поведінки, тому не можуть спиратися на власний досвід, а вимушені викладати сухі факти чи теоретичні поняття. Непорозуміння виникають і стосовно нечіткого визначення змісту валеологічної освіти та виховання для конкретних вікових груп; незадовільного і недостатнього науково-методичного та нормативного забезпечення викладання в усіх освітніх ланках; практично відсутньої навчально-методичної і матеріальної бази для підготовки педагогічних кадрів. На думку російського фахівця В. Колбанова, до неоднозначного уявлення про суть нової науки призвело й небажання педагогів вийти за межі своїх попередніх вузьких професійних галузей [7]. Саме тому виникла необхідність спеціальної підготовки кадрів у вищих навчальних закладах для предмету “Основи здоров’я” як окремо взятої дисципліни.

Сьогодні у наукових колах точаться дискусії щодо спеціальності вчителя, якому можна доручити викладання предмету “Основи здоров’я”. Водночас численні наукові праці доводять ефективність взаємозв’язку між здоров’ям дітей та фізичним вихованням, що підтверджує думку про доцільність упроваджувати цю дисципліну вчителям з фізичного виховання. Саме у фізичному вихованні зміцнення здоров’я, сприяння правильному фізичному розвитку школярів та формування їхніх ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя визначаються як основне завдання [12].

Система підготовки вчителів з фізичного виховання, яка існує сьогодні, на жаль, не відповідає новим вимогам, пов’язаним із входженням України у світовий освітній простір. Метою педагогічного процесу фізкультурної освіти повинно стати досягнення відповідного якісного рівня професійної готовності вчителів фізичного виховання до виконання функцій навчання, а саме розвитку в молоді мотивації на ЗСЖ засобами фізичного виховання.

Зокрема, якісно нового рівня вищої освіти викладачів фізичного виховання вимагає виконання завдань, поставлених у програмі “Фізичне виховання – здоров’я нації”. До речі, окремим пунктом програми виділено, що основним принципом реформування системи фізичного виховання в освітніх закладах є розробка здоров’язберігаючих технологій на засадах принципів природовідповідності та культуровідповідності. Тому, враховуючи гетерогенність освітньої практики з основ здоров’я, необхідно особливу увагу приділяти регіональним відмінностям у підходах до формування ЗСЖ молоді та підготовці фахівців до окресленої діяльності.

Висновки

1. Шкільному навчанню здоров’ю, яке теоретично визнане як необхідне, на практиці не надається пріоритетного значення, а інколи й повністю ігнорується.
2. Особливого значення набула проблема спеціальної підготовки педагога до формування у молоді здорового способу життя та правил поведінки, що запобігають негативним впливам на їх здоров’я.
3. Роль вчителів з фізичного виховання у формуванні здоров’язберігаючої поведінки у молоді визначається як пріоритетна, що спонукає до необхідності їх фахової підготовки до зазначеної діяльності.

Список літератури

1. *Бабаніч В.* Особливості підготовки вчителів фізичної культури до формування здорового способу життя в учнівської молоді // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. Єрмакова. – Х., 2008. – № 1. – С. 14 – 17.
2. *Войнаровський А.* Інтенсивні освітні технології в профільній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. ВолНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Т. 1. – С. 258 – 263.
3. *Воронцова Т. В.* Основи здоров’я. 5 клас : посіб. для вчителя / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко. – К. : Алатон, 2008. – 264 с. – ISBN 966-7107-24-8.
4. Вступ до стратегічного планування для формування навичок здорового способу життя : посібник / створ. проектом ЄС „Вдосконалення багатогалузевих підходів до профілак-

тики ВІЛ/СНІДу серед молоді України” у співпраці з М-вом освіти та науки України. – [Б. м. : б. в.], 2007. – 120 с.

5. *Горащук В.* Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів // Безпека життєдіяльності. – 2005. – № 5. – С. 58 – 61.

6. *Єресько О.* Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Основи здоров'я» // Здоров'я та фізична культура. – 2005. – № 6. – С. 13 – 15.

7. *Єресько О. В.* Основи здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/education/average/new_pr/0506/osnzd.doc.

8. *Кирильченко С.* Дослідження у студентів індивідуальних мотивів і потреб до занять фізичною культурою та спортом / Кирильченко С., Аркуша А. // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 12. – С. 35 – 41.

9. *Колбанов В. В.* Кризис валеологии и пути выхода из него : предисловие научного редактора // Здоровье человека – 4 : материалы Междунар. конгр. валеологов. – СПб., 2005. – С. 117 – 118.

10. *Кузнецов В.* Кредитно-модульна система у фізичному вихованні – проблеми і перспективи // Теоретико-методичні основи організації фізичного виховання молоді : матеріали І Регіон. наук.-практ. семінару. – Л., 2006. – С. 43 – 46.

11. *Мединський С.* Технологія навчання фахівців галузі фізичної культури у ВНЗ в умовах інтеграції до європейського освітнього простору // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання та спорту. – Л., 2008. – Вип. 12, т. 4. – С. 135 – 140.

12. *Омельяненко В.* До проблеми підготовки фахівців оздоровчого профілю // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 5. – С. 77 – 80.

13. *Пащенко В.* Основи здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pleyady.kiev.ua/index.php?go=Pages&in=view&id887>

14. *Полулях А.* Формування здорового способу життя школярів засобами фізичного виховання в умовах ступеневої освіти // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 4. – С. 35 – 38.

15. *Страшко С.* К вопросу о дискуссии по вопросам валеологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uamedia.visti.net/naturalist/rub09/strash.htm>

16. *Чернишова Є. Р.* Підготовка вчителя до формування в учнів основ знань про здоров'я та безпеку життєдіяльності людини : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. Р. Чернишова. – К., 2004. – 222 с.

17. *Шиян О.* Деякі підходи до розширення валеологічної компетентності вчителів / Олена Шиян, Роман Шиян // Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти : матеріали Всеукр. наук. конф. (Київ, 30-31 трав. 1997 р.). – К. ; Т., 1997. – С. 256 – 258.

18. *Bedworth A. E.* The Profession and Practice of Health Education / Albert E. Bedworth, David A. Bedworth. – Dubuque : WCB, 1992. – 472 p. – ISBN 0-697-12160-7.

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ОБУЧЕНИЯ ОСНОВАМ ЗДОРОВЬЯ В ШКОЛАХ УКРАИНЫ

Елена ШИЯН, Евгения СЛЫВКА

Львовский государственный университет физической культуры

Аннотация. Статья посвящена проблемам школьного образования по основам здоровья. Приведено преимущества и недостатки внедрения такого обучения через базовые учебные дисциплины школьной программы, а именно через новый интегрированный курс “Основа здоровья”. Подчеркивается приоритетность права распространения валеологи-

ческого образования учителям физического воспитания, что в свою очередь поднимает вопрос о их качественной подготовки. Специальная подготовка педагога к формированию у молодежи правил поведения для предупреждения негативного влияния на их здоровье обозначена как особенно актуальная.

Ключевые слова: основы здоровья, здоровый образ жизни, валеологическое образование в школе, подготовка учителя-валеолога.

THE PARTICULARITIES OF SCHOOL HEALTH EDUCATION IN UKRAINE

Olena SHYYAN, Yevheniya SLYVKA

Lviv State University of Physical Culture

Abstract. The article is devoted to the problems of school health education in Ukraine. Advantages and disadvantages of health education introduction through the curriculum disciplines are pointed out. The particularities of health education establishment through the new integrated discipline "Health Basics" are cited. The priority of physical education teacher's role in school health education and their qualification are underlined. Special teacher's training for pupil's healthy lifestyle forming is determined as very important.

Key words: health basics, healthy lifestyle, school health education, health educators training.